

BRIEF AAN WILHELM FLIEB
142

Sigmund Freud¹

15. X. 97

IX., Berggasse 19

Dierbare Wilhelm!

Mijn zelfanalyse is inderdaad het meest wezenlijke dat ik op dit ogenblik heb en belooft, wanneer zij zal volbracht zijn, de grootste betekenis voor mij te zullen hebben. Middenin werd zij plotseling gedurende drie dagen onderbroken en daarbij had ik het gevoel innerlijk vast te zitten, het gevoel waarover patiënten zo vaak klagen, en ik was niet te troosten tot ik vond dat diezelfde drie dagen 28 dagen geleden de dragers waren van identieke somatische verschijnselen. Eigenlijk slechts twee slechte dagen met een herstel daartussen. Hieruit zou men moeten besluiten dat de vrouwelijke periode ongunstig is voor de arbeid. Stipt op de vierde dag ging deze verder. Natuurlijk werd de onderbreking ook anders gedetermineerd, door de weerstand voor iets verrassend nieuw. Sindsdien ben ik weer intens bezig, geestelijk fris, hoewel belast met allerlei lichte stoornissen die hun oorsprong hebben in de inhoud van de analyse. Mijn praktijk, eigenaardig genoeg, laat mij nog steeds veel vrije tijd.

Het geheel is des te waardevoller voor mijn doeleinden gezien het mij gelukt is om enige reële aanknopingspunten te vinden voor deze geschiedenis. Ik vroeg aan mijn moeder of zij zich nog de kindermeid herinnert. "Natuurlijk," zei zij, "een wat oudere persoon, zeer slim, zij nam je met zich mee naar de kerk; en toen je thuis kwam, begon je te preken en te vertellen over de Almachtige God. Toen ik in het kraambed lag met

1. Nederlandse vertaling door F. Geerardyn en V. Knockaert.

Anna (tweeëneenhalf jaar jonger), bleek dat zij een dievegge was en vond men bij haar alle blinkende nieuwe Kreuzers, Zehners en al het speelgoed dat men je had gegeven. Je broer Philipp ging zelf de politie halen en zij heeft tien maanden straf gekregen." Zie nu maar wat een bevestiging dit voor de conclusies van mijn droomduiding oplevert. De enige mogelijke fout kon ik gemakkelijk verklaren. Ik schreef je dat zij er mij toe verleid had om Zehners voor haar te stelen. In werkelijkheid betekende de droom dat zij zelf gestolen had. Het droombeeld betrof de herinnering dat ik geld nam van de moeder van een geneesheer, dat wil zeggen onrechtmatig. De juiste duiding is: ik = zij, en moeder van een geneesheer is gelijk aan mijn moeder. Ik wist zo weinig af van het feit dat zij een dievegge was dat ik mij vergist heb in de duiding. Ook vroeg ik naar de geneesheer die we in Freiberg hadden omdat zich in een droom veel wrok op hem concentreerde.² Bij de analyse van het droompersonage waarachter hij verborgen zat, was mij ook een Prof. von Kraus ingevallen, mijn gymnasiumleraar voor geschiedenis³, die mij helemaal niet leek te passen aangezien ik een onverschillige, zelfs veeleer goede verhouding met hem had. Mijn moeder vertelde mij nu dat de geneesheer uit mijn kindertijd eenogig was en onder al mijn leerkrachten was Prof. von Kraus de enige met dit gebrek!

De bewijskracht van deze overeenkomsten zou men kunnen ontcrachten door de tegenwerping dat ik later ooit gehoord moet hebben dat de kindermeid een dievegge was en dat ik dit schijnbaar was vergeten tot dit uiteindelijk in de droom opnieuw opdook. Ik geloof zelfs dat dit ook zo is. Maar ik beschik over een ander en plezierig bewijs dat van tegenwerping geheel vrij is. Ik dacht bij mezelf dat de indruk die het plotseling verdwijnen van de oude vrouw op mij maakte toch zou moeten kunnen worden aangetoond. Waar is deze dan? Toen viel mij een scène te binnen die sinds 25 jaar af en toe in mijn bewuste herinnering opdook zonder dat ik deze begreep. Mijn moeder is nergens te vinden, ik huil vertwijfeld. Mijn broer Philipp (20 jaar ouder dan ikzelf) maakt een kast open en nadat ik mijn moeder ook niet in deze kast heb gevonden, huil ik nog meer, tot zij goed en wel langs de deur komt binnengewandeld. Wat moet dit betekenen? Waarom maakt mijn broer de kast open terwijl hij toch weet dat mijn moeder zich daar niet in bevindt en hij mij op deze manier niet tot rust kan brengen?! Eensklaps begrijp ik het. Ik vroeg het hem. Toen ik mijn moeder miste, vreesde ik dat zij mij zou ontvallen zoals kort tevoren

2. Hierover bericht Freud ook in *De droomduiding* (1900a: 56-57, 338); vergelijk ook college 13 (Freud, 1916-17: 219). De naam van de geneesheer, Dr. Josef Pur, die tezelfdertijd burgemeester van Freiberg was, werd door Sajner (1968: 175) teruggevonden. (S)

3. Victor von Kraus (1845-1905); vergelijk Knoepfmacher (1979: 56). (S)

de oude kindermeid. Ik moet opgevangen hebben dat zij werd opgesloten, moeder zei dit ook, of liever, zij zei "ingekast", immers een dergelijke komische uitdrukking bevalt mijn broer wel, ook vandaag nog, nu hij 63 jaar oud is. Dat ik mij tot hem richtte, bewijst dat zijn aandeel in het verdwijnen van de kindermeid mij goed bekend was.⁴

Sindsdien heb ik sterke vooruitgang geboekt maar nog niet echt een rustpunt bereikt. Het meedelen van wat onaf is zou ons te ver leiden en is zo moeilijk dat ik hoop dat je er mij van ontslaat en dat je je tevredenstelt met de kennisname van die stukken waarvan ik zeker ben. Indien de analyse voldoet aan wat ik ervan verwacht, dan zal ik haar systematisch bewerken en aan je voorleggen. Totnogtoe heb ik niets geheel nieuw gevonden, tenzij de complicaties waaraan ik overigens wel gewoon ben. Heel gemakkelijk is het niet. Geheel eerlijk met zichzelf te zijn is een goede oefening. Een enkele gedachte van algemene waarde viel mij te binnen. Ik heb de verliefdheid op de moeder en de jaloersheid op de vader ook bij mezelf teruggevonden en houd deze nu voor een algemeen gebeuren in de vroege kindertijd, ook wanneer zich dit niet steeds zo vroeg voordoet als bij hysterisch gemaakte kinderen. (Gelijksoortig aan de afstammingsroman van de paranoia – helden, stichters van religies.) Indien dit zo is, dan begrijpt men de capterende kracht van *Koning Oedipus* ondanks alle bezwaren die het verstand opwerpt tegen de lotsbeschikking, en begrijpt men waarom het latere lotsdrama zo ellendig moest mislukken. Tegen een willekeurige dwang, zoals in *Die Ahnfrau*⁵ het geval is, verzet zich ons gevoel, maar de Griekse sage grijpt in op een dwang die eenieder erkent, omdat hij het bestaan ervan in zichzelf heeft bespeurd. Elke toehoorder was ooit in de kiem en in de fantasie een dergelijke Oedipus, en voor de droomvervulling die hier naar de realiteit werd overgeplaatst, deinst eenieder terug met de gehele verdringingssom die zijn infantiele toestand scheidt van zijn actuele toestand.

Vluchtig ging mij door het hoofd of niet hetzelfde ook aan *Hamlet* ten grondslag zou liggen. Ik denk niet aan Shakespeare's bewuste bedoeling maar geloof veeleer dat een reëel gebeuren de dichter aanzette tot zijn theaterstuk, waarbij zijn onbewuste dit van zijn held begreep. Hoe rechtvaardigt immers de hystericus zijn uitspraak "Zo maakt het denken lafaards van ons allen"⁶, hoe verklaart hij zijn onbeslistheid om zijn vader te wreken door de moord op zijn nonkel, hij die zonder nadenken zijn

4. Dit voorbeeld van een op droomanalyse gebaseerde en geverifieerde reconstructie heeft Freud nooit gepubliceerd. Daarentegen heeft hij de dekherinnering van de kast opgenomen in zijn *Psychopathologie van het dagelijks leven* (Freud, 1901a: 77-79). In latere edities voegde hij er de symbolische betekenis van de kast (zwangerschap) aan toe. (K)

5. Een treurspel van Grillparzer (1817) handelend over broer-zus incest en oudermoord. (M)

6. "Thus conscience does make cowards of us all" – *Hamlet*, Act III, Scene I, Nvdv.

hoveligen de dood in jaagt en niet aarzelt Laertes⁷ te vermoorden? Hoe beter dan in de kwelling die de duistere herinnering hem bezorgt dat hij uit hartstocht voor zijn moeder dezelfde daad overwoog tegen zijn vader, en "Als je iedereen naar verdienste behandelt, wie ontkomt er dan aan de zweep?"⁸ Zijn geweten is zijn onbewuste schuld bewustzijn. En zijn vervreemding van de seksualiteit in zijn gesprek met Ophelia, is deze niet typisch hysterisch, zijn verwerpen van het instinct dat kinderen wil baren, tenslotte zijn overdragen van de daad van zijn vader op die van Ophelia? En lukt het hem uiteindelijk niet, op even zo wonderlijke wijze als mijn hysterici, zich zijn bestraffing af te dwingen doordat hij hetzelfde lot ondergaat als zijn vader, door dezelfde rivaal vergiftigd wordt?⁹

Ik heb mijn belangstelling zo exclusief gericht op de analyse dat ik nog niet eens een poging heb ondernomen om mijn hypothese, namelijk dat de verdringing telkens uitgaat van het vrouwelijke en zich richt tegen het mannelijke, te vervangen door de tegenovergestelde hypothese die jij hebt voorgesteld. Ik zal dit echter ooit eens doen. Ik heb jammer genoeg nauwelijks een aandeel in jouw werk en vooruitgang. In één opzicht ben ik er echter beter aan toe dan jij: wat ik jou vertel over de psychische grenzen¹⁰ van deze wereld vindt in jou een begripsvolle criticus, en wat jij mij vertelt over de hemelse grenzen¹¹ ervan wekt in mij slechts een onvruchtbare verbazing.

Met de meest hartelijke groet voor jou, je lieve vrouw en mijn nieuwe neefje.

Je Sigm.

7. Het gaat eigenlijk om Polonius en niet om diens zoon Laertes. (M)

8. "Use every man after his desert, and who should 'scape whipping?" – *Hamlet*, Act II, Scene II, Nvdv.

9. Cf. *De droomduiding* (Freud, 1900a: 323-328).

10. "Seelenende" – Nvdv.

11. "Stemenende" – Nvdv.

Bibliografie

- S. Freud (1900a), *De droomduiding, Psychoanalytische duiding 2/3*, Meppel-Amsterdam, Boom, 1987.
- S. Freud (1901a), *Psychopathologie van het dagelijks leven, Psychoanalytische duiding 1*, Meppel-Amsterdam, Boom, 1984.
- S. Freud (1916-17), *Colleges inleiding tot de psychoanalyse, Inleiding tot de psychoanalyse 1/2*, Meppel-Amsterdam, Boom, 1989.
- S. Freud (1985c), *Briefe an Wilhelm Fließ 1887-1904*, Frankfurt am Main, Fischer, 1986.
- H. Knoepfmacher (1979), "Zwei Beiträge zur Biographie Sigmund Freuds", *Jahrbuch der Psychoanalyse*, vol. 11, 51-72.
- J. Sajner (1968), "Sigmund Freuds Beziehungen zu seinem Geburtsort Freiberg (Pribor) und zu Mähren", *Clio Medica*, vol. 3, 167-180.